

Оксана Зорич

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Стаття присвячена аналізу сучасних тенденцій розвитку політичної науки, серед яких провідними є спеціалізація, фрагментація, гібридизація знання. З'ясовано, що формальні межі політології та інших соціальних дисциплін, зокрема їх інституціоналізованих субполів, є гнучкими та відкритими для крос-дисциплінарної взає-

модії між науковими спільнотами на локальному та глобальному рівнях.

Ключові слова: політична наука, спеціалізація, фрагментація, гібридизація знання.

Oksana Zorych. Current trends of political science development.

The article represents an analysis of current trends of political science, among which the major are specialization, fragmentation, and hybridization of knowledge. It is stressed that formal boundaries of political science and other social sciences, including their institutionalized subfields, are flexible and opened for cross-disciplinary interaction between the scientific communities at local and global levels.

Key words: political science, specialization, fragmentation, hybridization of knowledge.

Серед сучасних тенденцій розвитку політичної науки є спеціалізація, фрагментація, гібридизація знання. Історія спеціалізації політичної науки у сенсі її утвердження як незалежної академічної дисципліни та відпочкування від низки інших соціальних наук бере свій початок у ХІХ столітті у США, коли у 1858 р. у Колумбійському коледжі (пізніше був перетворений на університет) першим професором історії та політичної науки став Ф. Лібер, а пізніше Дж. Берджесом була заснована перша в історії Школа політичної науки при Колумбійському коледжі [1]. Поглиблення спеціалізації політичної науки як форми її емансипації від інших соціальних наук відбулося у ХХ столітті, а саме – у 1903 р., коли розпочала свою діяльність Американська асоціація політичної науки*.

На європейському континенті спеціалізація політичної науки на рівні її інституціоналізації як академічної дисципліни та автономної сфери досліджень розпочалася тільки після Другої світової

---

* Історія появи національних асоціацій політичної науки засвідчує несинхронність інституціоналізації дисципліни у світі. Так, до Другої світової війни у світі діяли тільки 4 політологічні асоціації – у США (1903 р.), Канаді (1913 р.), Фінляндії (1935 р.), Індії (1938 р.). Інші асоціації політичної науки були створені після Другої світової війни, починаючи з Франції та Британії у 1949 р. І цей процес був частково завершений у 1990-х рр. у країнах пострадянського світу.

війни [2; 3; 4], коли були утворені перші кафедри політичної науки в університетах різних країн Європи*. Разом із тим, закріпленню спеціалізації сприяла поява низки національних асоціацій з політичних наук, робота яких сприяла професіоналізації дисципліни та розвитку наукової інфраструктури (періодичних видань, регулярних спеціалізованих наукових конференцій тощо). Ці ключові події – поява перших кафедр політичної науки, а також національних асоціацій – були знаковими для первинної спеціалізації політичної науки, коли вона була ідентифікована як окрема, незалежна царина наукового знання, однак її зв'язок із іншими дисциплінами (у першу чергу з історією та правом) значною мірою залишався актуальним.

Подальша спеціалізація політичної науки відбувалася вже безпосередньо в середині дисципліни. Під спеціалізацією розуміли вже не стільки первинне відпочкування політичної науки від інших царин знання, скільки «індивідуальну і групову концентрацію досліджень в одному з академічних субполів політичної науки» [5]. Спеціалізація в середині дисципліни була значною мірою зумовлена розширенням предметного поля політичних досліджень. Виходячи за рамки аналізу формальних інститутів політичної системи, науковці з політичних наук почали вивчати також низку соціокультурних, релігійних, психологічних чинників, свідомих та несвідомих мотивів у політичній поведінці людей, таким чином відкриваючи для своєї дисципліни нові теми та проблеми, що формально належали до інших наук. Ці фактори провокували поглиблення та

---

* Політична наука на європейському континенті як академічна дисципліна формувалася значною мірою під впливом фундаментального політичного та світоглядного розвороту у світі – від самодержавності до демократії. Цей перехід уможливив становлення політології як академічної дисципліни у таких європейських країнах, як Італія (1946), Західна Німеччина (1949), Австрія (1955), які демократизувалися після нищівної мілітарної поразки. Португалія (1974/76), Іспанія (1975) і Греція (1974) вступили до лав представницьких демократій та утворили перші кафедри політології в середині 1970-х, поваливши авторитарні уряди. Крах комуністичних режимів у Центральній та Східній Європі також утворив сприятливий ґрунт для розвитку політичної науки. Таким чином, сьогодні політична наука як академічна дисципліна визнана у більшості з 22 країн-учасниць (Центральна та Східна Європа) Ради Європи, хоча на сьогодні ступінь свободи у наукових дослідженнях та професійних контактах у різних країнах істотно відрізняється.

розширення спеціалізації, появу нових, недосліджених полей політичної науки, у межах яких формувалися автономні субдисципліни. Так, зокрема, у межах політичної науки виникли: політична антропологія, політична лінгвістика, політична психологія, політична демографія, політична історія, політична екологія, політична географія тощо. Це сприяло, з одного боку, формуванню більш тісних взаємозв'язків між представниками суспільствознавчих дисциплін (більшість учених «мігрували» в політичну науку з інших царин), а з іншого – спричинило поділ політичної науки як академічної дисципліни на низку спеціалізованих напрямів політичного знання, що швидко розросталися та формували незалежні один від одного професійні кола, атомізуючи політичну науку.

Унаслідок цих процесів утвердилося два погляди на спеціалізацію. З одного боку, її трактували як позитивну тенденцію в розвитку політичного знання, що утворює переходи до «неакадемічних» тем, відкриває можливості для професійного зростання у вузьких галузях, зумовлює появу все нових і нових полів політичної науки як дисципліни [6]. Разом із тим, існувала й інша точка зору на спеціалізацію як на явище, що перешкоджає ефективній комунікації між представниками політичної науки, ускладнює кумуляцію знань, уповільнює дебати в межах дисципліни, що істотно деформує практичну значимість науки, а саме – її можливість вирішувати реальні політичні проблеми. Не заперечуючи конструктивний внесок спеціалізації в становлення та розвиток політичної науки у ХХ столітті, дедалі поширенішим стало застереження, що спеціалізація стала «надмірною», політичні дослідження спрямовуються на все більш вузькі теми, які «поглинають» усю кар'єру науковців, мінімізуючи можливості для їх зв'язку із представниками інших субполів політичної науки та соціальною реальністю загалом [7; 8]. Дж. Трент наголошував, що «не може бути сумнівів, що спеціалізація є невід'ємною частиною наукового прогресу. Однак відкритим лишається питання, чи спеціалізація приводить до прогресу людства і чи може нейтралізувати його крайнощі? Щоразу, коли ми дізнаємося про новий науковий прорив, ми також чуємо про приклади неконтрольованих технологій, що спустошують навколишнє середовище та спільноти» [9].

Серед інших проблем, спровокованих спеціалізацією політичної науки як академічної дисципліни, Г.-Ф. Клінгеман виокремлював

такі: комунікаційна – фахівці з політичних наук погано спілкуються між собою та в цілому з навколишнім світом, що перешкоджає приросту знань; просвітницька – вузьке, академічне знання не задовільняє прагнущу широких кіл громадськості щодо саморефлексії та ведення дебатів про цілі та цінності суспільного розвитку; освітня – студентське середовище стає дедалі менш обізнане із фундаментальними питаннями політичної науки, їм не вистачає цілісного бачення та розуміння дисципліни, крім того, міжнародна спеціалізація часто відволікає студентів і вчених від участі у дебатах свого університету або країни; методологічна – полярні епістемологічні позиції ділять політичних фахівців на два табори, представники одного наголошують на ексклюзивних пізнавальних можливостях аналітичної теорії та кількісних методів, у той час як представники другого віддають першість історичному, філософському підходам та герменевтиці [3].

Спеціалізація політичної науки, таким чином, набула подвійного сенсу. З одного боку, вона надала можливість здобути більш точне та вичерпне знання про конкретну галузь досліджень, бути в контакт з колегами в авангарді політичної науки, фокусувати увагу на нових соціальних феноменах тощо. Тобто, спеціалізація посталала як важливий атрибут наукового розвитку в цілому. З іншого боку, спеціалізація мала і протилежний ефект – приріст знання почав бути неконтрольованим та маловпливовим для вирішення практичних суспільних проблем.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть спеціалізація політичної науки стала настільки різнобічною та багаторівневою, що вона набула значення однієї з форм її фрагментації. Ф. Гаск, зокрема, відзначав, що «прогресуюча тенденція до спеціалізації є неунікненою, пов'язаною із продовженням і зростанням як у наукових дослідженнях, так і в університетській спеціалізації» [10], а Дж. Гуннел та Д. Істон наголошували, що «політичне знання стає все більш спеціалізованим і у зв'язку із цим фрагментованим» [11]. Спеціалізація як форма фрагментації була актуалізована декількома факторами. Так, станом на кінець ХХ століття політична наука як дисципліна остаточно сформувалася як повноцінна професія, із чітко визначеними стандартами навчання та зайнятості, що були інституціоналізовані в національних системах університетської

освіти та науки. Це, своєю чергою, сприяло утвердженню спільної мови, стандартів роботи серед фахівців з політичних наук, утворенню професійних співтовариств, у тому числі науково-дослідних мереж у межах дисципліни. Через численні наукові асоціації, обміни, публікації, дослідницькі проекти відбулася інтернаціоналізація дисципліни, що, своєю чергою, спровокувала покращення професійних стандартів праці, сприяла формуванню міжнародних каналів зв'язку між ученими та одночасно була каталізатором зростання спеціалізації. Однак розширення та поглиблення дисципліни містило свої виклики, що були пов'язані із її фрагментацією – дробленням політичної науки у декількох вимірах.

Базовий вимір фрагментації полягав у тому, що спеціалісти у різних субполях політичної науки започатковували все нові й нові напрями досліджень, тим самим перманентно розширюючи її кордони. Так, наприклад, члени Американської асоціації політичної науки на початку XXI століття проводили дослідження щодо генетичних передумов політичної орієнтації, а також вивчалися можливості МРТ щодо сканування активності мозку під час прийняття політичних рішень [12]. Понад те, представники окремих субполів політичної науки прагнули розвивати свої дисципліни самостійно – ці процеси, зокрема, заторкнули такі напрями досліджень, як міжнародні відносини, європейські студії, державне управління тощо. На сьогодні розпорошеність дослідницьких субполів можна проілюструвати кількісними показниками дослідницьких комітетів у Міжнародній асоціації політичних наук (IPSA), де їх налічується 50 [13], у Американській асоціації політичних наук (APSA), де їх 43 [14]. Серед найбільш часто згадуваних субполів політичної науки як дисципліни – компаративні дослідження, демократичні режими, міжнародна політика та локальне урядування. Разом із тим, спостерігаються такі авангардні напрями, як психо-політика, компаративні судові дослідження, біологія та політика, політика і культурна географія, політичні фінанси та корупція, збройні сили та суспільство, багаторівневе урядування тощо. Стале тематичне розширення дисципліни відбувалося паралельно зі зростанням когорти науковців з царини політичного знання. Так, за оцінками дослідників, у сучасному світі налічується понад 40000 політологів, при цьому їх кількість неухильно зростає [15]. Така експансія політич-

ної науки у кількісному вимірі була реалізована як за рахунок нової спеціалізації вчених у пострадянських країнах та країнах третього світу, так і за рахунок «приросту вчених» у царині політичного знання на європейському континенті в цілому. Так, у Британії кількість аспірантів за останні 40 років збільшилася в 100 разів, у Німеччині кількість студентів з політичних наук зросла з 7000 у 1980 р. до 28000 у 2006 р. [9].

Фрагментація політичної науки як дисципліни також була актуалізована за територіальною ознакою. Так, несинхронність розвитку дисципліни у США, Європі, країнах Сходу та пострадянських державах утвердила низку локальних особливостей політичної науки. Б. Рейналда наголошував, що серед великої спільноти науковців у царині політичної науки існує два масштабні наукові співтовариства, що уособлюють різні традиції політичної науки – це «американська» спільнота науковців, що відстоює позиції еволюційного розвитку політичної науки як повноцінної професії, та «європейська», яка являє собою не стільки об'єднання дипломованих професіоналів, скільки особливе інтелектуальне коло, що опікується різноманітними проблемами, спричиненими викликами сучасного світу – від зміни клімату та забруднення навколишнього середовища до фіскальних криз та тероризму [15]. Політична наука загалом залишається значною мірою вестернізованою – західні моделі організації досліджень та навчання є найбільш поширеними у сучасному світі.

Разом із тим, є безліч національних варіацій західних моделей політичної науки. Тож ще одним виміром фрагментації стало формування національних систем освіти в царині політичних наук, що істотно відрізнялися одна від одної. Так, наприклад, станом на початок XXI століття лише один французький університет мав кафедру політології як адміністративну одиницю [3]. Однак це зовсім не означало, що політична наука у Франції не була інституціоналізованою. Навпаки, вона була роздроблена між декількома категоріями французьких вищих навчальних закладів, зокрема, політична наука як академічна дисципліна викладалася у вищих школах (*Grandes Ecoles*) або ж спеціалізованих інститутах вищої освіти. На контрасті із державними університетами вони вирізнялися високою селективністю при наборі студентів та були набагато більш неза-

лежними з фінансової та освітньої точок зору, зберігаючи монополію на кадрове забезпечення вищих управлінських посад у органах державного управління та великих бізнес-структурах. Також французька політична наука паралельно розвивалася в університетах та інститутах політичних наук (Instituts d'Etudes Politiques, IEP), а також у Національному центрі наукових досліджень (CNRS), що був автономною від університетів та IEP структурою [16]. Інший показовий приклад фрагментації в царині політичних наук у системі вищої освіти – Бельгія, де основні лінії біфуркації дисципліни були прокладені між католицькими, «вільнодумними», державними університетами, а також за принципом розподілу між фламандською та французькою мовними групами [17].

Тож політична наука як академічна дисципліна по-різному інтерпретувалася в різних національних культурах. Американці вживали термін «політична наука» (political science), британські вчені – «політичні дослідження» (political studies), а французи наголошували на валідності використання множинного поняття політичних наук (political sciences) [18]. Незважаючи на відмінність національних традицій, фрагментація політичної науки на окремі поля та субполя стала універсально визнаною транскордонною характеристикою дисципліни. Так, М. Роскін стверджував, що сучасні факультети з політичних наук у світі найчастіше структуровані за такими полями (кожне з яких має свої субполя) [19]:

- внутрішня політика – найбільш поширене поле досліджень, її субполя включають громадську думку, вибори, національний уряд та державне, регіональне, місцеве управління;
- компаративні дослідження – фокусуються на політиці в середині держав (часто згрупованих за регіональним принципом) та аналізують спільне та відмінне між державами;
- міжнародні відносини – розглядають політичні відносини та інтеракції між державами, включаючи причини війни, формування зовнішньої політики, міжнародної політичної економії, а також структур, які збільшують або зменшують можливості управлінських рішень для урядів;
- політична теорія – включає в себе класичну політичну філософію, а також сучасні теоретичні перспективи (наприклад, конструктивізм, критичну теорію, постмодернізм тощо);

- державне управління (public administration) – вивчає роль бюрократії у державі, це поле найбільш орієнтоване на практичне застосування і часто організоване як окремий структурний підрозділ у навчальних закладах, де готують студентів до кар’єри на державній службі;

- публічне право – вивчає конституції, правові системи, громадянські права і кримінальне правосуддя (на сучасному етапі розвитку політичної науки переростає в окрему дисципліну);

- державна політика (public policy) – аналізує процеси прийняття та впровадження усіх видів державної політики, зокрема тих, які стосуються громадянських прав, оборони, охорони здоров’я, освіти, економічного зростання, оновлення міст, регіонального розвитку та охорони навколишнього середовища.

Фрагментація політичної науки на все більшу кількість полів та субполів на тлі різноманітних національних традицій її інституціоналізації як академічної дисципліни спричинили зворотний рух – до об’єднання та гармонізації системи вищої освіти і наукових досліджень в Європі, що був пов’язаний із Болонським процесом, який розпочався у 1999 р. Основне завдання Болонського процесу полягало у впровадженні уніфікованих ступенів для наукових дисциплін, у тому числі з політичної науки. Як продовження руху від фрагментації до об’єднання спільноти політичних науковців у 2001 р. за участі національних асоціацій з політичних наук було започатковано роботу Європейської конференції національних асоціацій з політичної науки (European Conference of National Political Science Associations). Також у червні 2001 р. була заснована Європейська мережа політичної науки (European Political Science Network epsNet) як асоціація політологів, що спрямована на дискусію, обмін та кооперацію у царині викладання політичної науки як дисципліни. Організація мала свої витоки у Європейській мережі політичної науки (European Thematic Network in Political Science), що була створена у 1997 р. Вона надала можливості для багатьох науковців з країн Центральної та Східної Європи встановити та розширити академічні контакти зі своїми західними колегами. Понад 30 національних асоціацій політологів на початку XXI століття встановили сталі канали кооперації на регіональному (наприклад, NOPSA, CEPISA) та міжнародному (наприклад, IPSA) рівнях. Разом із тим, у Європі

розвивалися науково-дослідні інституції, що започатковували міжнародне наукове партнерство, зокрема такі, як Центр досліджень з соціальних наук у Берліні (Social Science Research Centre Berlin (WZB)), Інститут Хуана Марта у Мадриді (Juan March Institute in Madrid), Шведський інститут соціальних досліджень (Swedish Institute for Social Research) та ін.

Наведені вище організації зі сприяння розвитку політичної науки як єдиної, хоча і фрагментованої дисципліни, стали важливими агентами у налагодженні професійних контактів та становленні дослідницьких мереж у межах політичної науки. Разом із тим, велика кількість міжнародних структур, що координували роботу політологів у світі, у сукупності із процесами глобалізації часто зумовлювали формальний імпорт цих організаційних форм кооперації, які подекуди не відповідали локальним умовам у менш розвинених країнах. Пріоритетність міжнародних дослідницьких мереж посилювала спеціалізацію та фрагментацію в політичній науці та містила небезпеку ігнорування локальних проблем і суперечностей. Намагання в окремих країнах втілити «мініатюрну репліку» політичної науки як дисципліни за її «американською» чи «європейською» моделлю мало половинчастий характер через відсутність достатніх організаційно-кадрових ресурсів, стабільного фінансування, традицій демократичного урядування та неангажованих досліджень тощо. Крім цього, науковці часто стикалися з мовною проблемою, а саме – домінуванням англійської, коли «фахівці з політичних наук у невеликих країнах вимушені публікуватися англійською, якщо вони прагнуть професійного зростання» [20]. Це створювало мовні бар'єри для спеціалістів з політичних наук у різних країнах та регіонах світу. Саме кар'єризм, прагнення до визнання Ж. Паке називав фактором, що посилював спеціалізацію та, як наслідок, – фрагментацію політичної науки як академічної дисципліни [21]. Зокрема, для отримання наукової посади, промоції та академічної респектабельності науковці змушені публікуватися у міжнародних рецензованих виданнях. Публікації мають відповідати нормам дисциплінарних асоціацій, журналів, університетських кафедр. Таким способом національні системи освіти та науки формують пан-англомовне середовище «видимих» науковців, решта ж фахівців залишається на маргінесах політичної науки.

Фрагментація академічного середовища у політичній науці була підсилена цифровою революцією на межі ХХ–ХХІ ст., що відкрило доступ до величезних масивів даних, які містили десятки ключових змінних, показників, класифікацій, що дозволяли здійснювати порівняння країн на статичній та динамічній основах з локальних та міжнародних питань. Було започатковано роботу також великих архівів статистичних даних, інформаційних банків, ціннісних обстежень, барометрів, індикаторів, аудитів, інформаційних бюлетенів та веб-сайтів, що покликані допомогти вивчити широкий спектр питань, якими опікується сучасна політична наука – громадську думку, голосування, прийняття рішень, демократичні процеси, конфлікти і переговори і т.д. Так, зокрема, нарощування потужності архівів з політичних наук було пов'язане із безпрецедентними комп'ютерними можливостями початку ХХІ століття та одночасно дало новий поштовх для розвитку політичної науки як емпіричної дисципліни. Різноманітні дані, опитування, що репрезентували картину політичної поведінки у різних країнах світу, стали надзвичайно важливим джерелом поступу політичної науки. У Європі існує 21 великий архів даних, що співпрацюють між собою у межах Ради Європейських архівів даних з соціальних наук (Council of European Social Science Data Archives (CESSDA) [3]. Крім того, ці архіви підтримують роботу загального інтернет-порталу із доступом до їх колекцій. Ця база даних є надзвичайно цінним ресурсом як для малих, так і великих науково-дослідних груп у масштабних порівняльних проектах. Загалом комп'ютеризація знання надала нового поштовху для розвитку кількісного аналізу, де аналітичні інструменти стали практично необмеженими. Активний розвиток програмного забезпечення відкрив технологічно нові платформи для збору, копіювання та обміну даними у великих обсягах. Паралельно із кількісними методами у політичній науці активно розвивався напрям якісних досліджень та визнавалася і необхідність застосування «мульти-методів» («multi-methods») у політичній науці [9]. Ця своєрідна «зміна та диверсифікація» була заявлена представниками американської політичної науки. Так, наприклад, одна з найновіших секцій у Американській асоціації політичної науки (APSA) утворена для вивчення якісних та мульти-методів («qualitative and multi-methods»).

Фрагментація політичної науки наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. була підтверджена стрімким збільшенням кількості політологічних журналів, а також розвитком веб-видань (як, наприклад, *The net Journal of Political Science*), що зробило світ журналів з політичних наук все більш складним та диференційовним. Більшість національних та регіональних асоціацій політичної науки в Європі започаткували власні періодичні видання (наприклад, *NOPSA: Scandinavian Political Studies*; *CEPSA: Politics in Central Europe. The Journal of the Central European Political Science Association*; *IPSA: International Political Science Review*). Для оцінки евристичного внеску періодичних видань та оцінки важливості професійних публікацій Інститут наукової інформації Томпсона (*Thompson Institute of Scientific Information (ISI)*) регулярно публікує звіти про імпаکت-фактор політологічних журналів у *Journal Citation Reports* [22]. Так, за результатами рейтингу у 2015 р. серед понад 160 журналів перше місце посіло оксфордське видання *Political Analysis* (засноване 1991 р.), на інших топових позиціях – *American Political Sciences Review*, *American Journal of Political Science*, *Public Opinion Quarterly*, *Journal of Conflict Resolution*, *Political Geography*. Істотним викликом для розвитку політичної науки в країнах, що розвиваються, залишається потреба у занесенні фахових журналів у міжнародні наукометричні бази, що сприятиме більшій кумуляції знань та налагодженню системи кооперації між представниками політичної науки у всьому світі.

Отже, до основних чинників фрагментації політичної науки належали: багатоманіття історико-культурних традицій, на базі яких формувалось ядро політичної науки (1); різні організаційні структури вивчення політичної науки та проведення наукових досліджень у різних країнах світу (2); диспропорції академічних ресурсів між різними країнами – зокрема, пан-англомовність літератури та фахових періодичних видань (3); гетерогенність спільноти науковців у царині політичного знання, множинні канали комунікації, кооперації, обміну інтелектуальними ресурсами (4).

Розвиток політичної науки був уможливлений, зокрема, завдяки тому, що були розпізнані окремі «азори», недосліджені галузі між різними дисциплінами. Однак цілком очевидно, що навіть найталановитіший науковець не в змозі опанувати дві та більше дисциплін у всьому розмаїтті їх полів та субполів, тож ідея фрагмен-

тації була лише перехідною для осмислення логіки розвитку політичної науки. Як логічне продовження фрагментації була запропонована ідея гібридизації знання.

Одним із перших дослідників цього питання був М. Доган, який стверджував, що логіка розвитку політичної науки, як і інших соціальних наук, була такою: початкова спеціалізація дисциплін, їх подальша фрагментація та рекомбінація спеціальностей як результат фрагментації спровокували гібридизацію знання та особливим чином «схрестили» соціальні науки. Вперше ця ідея прозвучала у 1990-х роках, коли М. Доган зазначив, що «процес гібридизації полягає, насамперед, у запозиченнях та звуженнях концептів, методів, теорій та практик, коли плідна точка контакту встановлюється між секторами дисциплін, а не вздовж їх кордонів» [23].

Гібридні спеціальності не стільки були формальними «мостами» між двома суверенними дисциплінами, скільки об'єднували у собі дві та більше галузей знання, подекуди утворюючи своєрідні «анклави» у секторах інших дисциплін. Науковці у цих царинах могли відносити свої дослідження однаково як до політичної науки, так і до інших дисциплін. Прикметно, що гібридні спеціальності не залишалися сталими, вони постійно трансформувалися і породжували нові гібридні царини знання: «конфігурація гібридних полів суспільних наук постійно змінюється. Соціальна психологія, політична соціологія, екологія людини, політична економія вже давно визнані, у той час як політична психіатрія все ще бореться за визнання» [23]. Таким чином, специфіка гібридизації політичної науки полягала у тому, що кордони дисциплін втрачали свою очевидність, а наукові дослідження стали все більш універсальними з погляду належності їх до тієї чи іншої предметної сфери знань.

Основними чинниками гібридизації політичного знання були:

- багатозначність термінів у різних дисциплінах, які були «імпортовані» у політичну науку – наприклад, поняття «роль» походило від театрального лексикону, однак після того, як було застосоване М. Вебером для опису соціального світу, воно поступово поширилося та закріпилося серед науковців різних галузей знання;
- запозичення методів – так, наприклад, статистичний аналіз був привнесений з математики та надав політичній науці нових можливостей для більш точних обчислювань і прогнозів, необхідних

для моделювання різних сценаріїв суспільно-політичного розвитку – на цьому, зокрема, була ґрунтована теорія ігор та загалом теорія прийняття політичних рішень;

- розвиток «перехресних теорій» – у різних соціальних науках однаково валідними стали теорії еліт, раціонального вибору, систем тощо. Вони набули універсального значення для різних царин знання та сприяли доланню формальних дисциплінарних кордонів, підсилюючи гібридизацію знання як провідного тренда розвитку науки у XXI столітті;

- розширення тематики досліджень у політичній науці наприкінці XX – початку XXI ст., що однаково стосувалися декількох царин наукового знання (проблеми демократичних транзитів, війни та миру, зміни поколінь, технологічного прогресу, фундаменталізму, екстремізму тощо), спровокувало появу низки гібридних полів та субполів у політичній науці, зокрема таких: масова поведінка, рекрутування еліт, міська політика, ціннісні орієнтири суспільства та ін., що вивчалися представниками різних наук – соціології, історії, права, економіки, філософії, утворюючи своєрідну мозаїку гібридного знання із нечіткими контурами кожної з дисциплін.

Важливими елементами гібридизації політичної науки як академічної дисципліни стали численні запозичення з сусідніх дисциплін, обмін теоріями, методами, концептами. Однак не менш суттєвими стали макровпливи на політичну науку. Так, глобалізація, технологічна еволюція, емансипація жінок, тероризм поставили нові питання перед політичною наукою XXI ст., що охопили такі сфери, як охорона здоров'я, сімейні структури, гендерні відносини, релігійний фундаменталізм, політичні фінанси та корупцію, політичні мережі та цифровий розрив. Одним із наслідків гібридизації політичної науки стало те, що дисципліна стала іррелевантною [24], коли науковці постали перед фактом неповної можливості розуміти політику, з одного боку, і тотального розмивання меж дисципліни – з іншого [25]. У найбільш загальному плані гібридизація політичної науки призвела до того, що у дослідницьке поле науковця потенційно могла потрапити будь-яка тема чи проблема, що мала політичний ефект (наприклад, електронний документообіг). Гібридизація політичної науки значною мірою підживлена технологіями, які, зокрема, змінювали сучасну університетську освіту. Масивні,

відкриті он-лайн курси (Massive, open, online courses, or MOOCs) на початку ХХІ століття охоплювали аудиторію мільйонів студентів із розрахунку один курс на 160000 студентів з 190 країн [26].

Як наголошувала Д. Клейн, гібридизація стала одночасно причиною і наслідком бурхливого розвитку соціальних наук, спровокувавши появу одночасно двох видів наукових гібридів:

- формально інституціоналізованих субполів тієї чи іншої дисципліни, зі сталими крос-дисциплінарними спільнотами та дослідницькими програмами, що упорядковували наукові обміни між ученими з різних дисциплін;
- неформальних гібридних тем, таких, наприклад, як «розвиток», що не могла бути віднесена тільки до однієї інституціоналізованої дисципліни або її конкретного субполя [27].

Гібридизація політичної науки як академічної дисципліни, таким чином, поставила на порядок денний наукового дискурсу тему релевантності та ідентичності політичної науки. Це, зокрема, спровокувало необхідність для сучасних науковців виходити за межі зон комфорту (*think outside the box*) та міркувати над можливостями імплікації множинних теоретичних розробок та досліджень у практичному світі політики.

Для відповіді на цей виклик часу Дж. Трент [6] пропонує об'єднувати вчених у нових крос-дисциплінарних дослідженнях; зміцнювати зв'язки із політиками та урядами; частіше запитувати «чому?», висвітлюючи результати кількісних досліджень, а не зводити їх до чистої статистики; не проводити дослідницьку роботу в академічному «вакуумі», адже розуміння політики має бути доступним для громадськості, медіа, студентів та мати вагомий етичний компонент; необхідно визнати безперспективність вжитку виключно кількісних методів та накопичення даних, адже політика не може бути вільна від цінностей; потрібні «ребалансування» дисципліни та повернення до більш ранньої дефініції дисципліни як «політичних досліджень» (*political studies*), ідентифікування дослідників як «політистів» (*politists*), реабілітація якісних та «мульти-методів» (*multi-methods*), навчання студентів основам управління та бізнесу, акцентування уваги на цінностях, що пояснюють факти соціального світу.

Політична наука на початку ХХІ століття постала перед питанням власної ідентичності. Спеціалізація, фрагментація, гібридизація

знання набули значення провідних трендів розвитку сучасної політичної науки як академічної дисципліни. При цьому, ступінь та міра вияву означених трендів у різних країнах та регіонах світу були неоднорідними та суттєво залежали від інституційних засад, комунікаційного та інформаційного забезпечення політичної науки.

Спеціалізація була зумовлена первинним відпочкуванням та подальшим зростанням політичної науки. Чим об'ємнішою ставала дисципліна, тим важче було здобути знання щодо всього поля політичної науки, тому вчені почали шукати визнання в невеликих субполях, де вони могли отримати перевірку своїх результатів та здобували можливість віднайти наукових колег у спеціалізованих царинах. Результатом цих процесів була фрагментація політичної науки без її інтеграції. Спеціалізація політичної науки значною мірою залежала від (1) політичного та соціального контексту, в якому політична наука розвивалася до і після Другої світової війни; (2) інституціоналізації політичної науки як академічної дисципліни; (3) розвитку організаційної структури та комунікаційних зв'язків політологів у всьому світі.

Експансія політичного знання привела до поглиблення та урізноманітнення окремих субполів політичної науки, вона спровокувала фрагментацію, комунікаційне перевантаження, урізноманітнення методологічних підходів у політичній науці. Фрагментація політичної науки відбулася паралельно за декількома демаркаційними лініями, серед яких: (1) формування національних традицій викладання та досліджень у межах дисципліни, (2) розвиток наукової інфраструктури – мереж міжнародної кооперації науково-дослідних установ, започаткування фахових журналів та цифрових архівів даних, чітко структурованих освітніх програм з вивчення політичної науки. Фрагментація стала важливим чинником для переосмислення значення політичної науки та започаткування інтегративних програм, зокрема, у сфері гармонізації національних систем вищої освіти в галузі політичних наук.

На рубежі ХХ–ХХІ ст. гібридизація політичної науки стала визначальною характеристикою її розвитку як академічної дисципліни. Усталені кордони наук втратили свою очевидність та непорушність, будь-яка тема та проблема може потрапити у фокус уваги сучасного науковця з царини політичного знання, тим самим формуючи новіт-

ній тип «енциклопедиста» – вченого, який у своїй інтелектуальній праці постійно практикує наступальну, а не оборонну стратегію досліджень, долаючи формальні лінії розподілу дисциплін та відкриваючи нескінченно нові теми та проблеми в політичній науці.

1. Farr J. The Historical Science(s) of Politics: the Method, Association, and End of an American Discipline [Електронний ресурс] / James Farr // Modern political science: Anglo-American exchanges since 1880, 2007. – Режим доступу: [https://books.google.com.ua/books?id=isrSK0TBdvEC&pg=PA66&lpq=PA66&dq=Farr,+James+The+Historical+Science\(s\)+of+Politics:+the+Method,+Association,+and+End+of+an+American+Discipline&source=bl&ots=DzHz23fez3&sig=_9gVwPSPpAoElxWVdnQWnbR9IfA&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjqrh7pzLahXoMHIKHJVBwIQ6AEIGjAA#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=isrSK0TBdvEC&pg=PA66&lpq=PA66&dq=Farr,+James+The+Historical+Science(s)+of+Politics:+the+Method,+Association,+and+End+of+an+American+Discipline&source=bl&ots=DzHz23fez3&sig=_9gVwPSPpAoElxWVdnQWnbR9IfA&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjqrh7pzLahXoMHIKHJVBwIQ6AEIGjAA#v=onepage&q&f=false)

2. Abbott A. Chaos of Disciplines [Електронний ресурс] / Andrew Abbott. – Chicago: The University of Chicago Press, 2001. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=D41oYmNbYVQC&pg=PA3&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

3. Klingemann H.-D. Capacities: Political Science in Europe [Електронний ресурс] / Hans-Dieter Klingemann, 2008. – Режим доступу: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_4063.pdf

4. International Encyclopedia of Political Science. Eight volume set. Published by Sage in association with IPSA, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/international-encyclopedia-of-political-science/book231996>

5. Trent J. Seeking a New Political Studies Paradigm. For presentation at the «International Workshop on Study and Research of Political Science in a Comparative Perspective» [Електронний ресурс] / John E. Trent, 2013. – Режим доступу: <http://www.johntrent.ca/published-writings/SeekNewParadigm.html>

6. Political Science in the United States of America [Електронний ресурс] / UNESCO. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000681/068182eo.pdf>

7. Flyvbjerg B. Making Social Sciences Matter [Електронний ресурс] / Bent Flyvbjerg. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – Режим доступу: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/00023608.pdf>

8. Political Science in the 21 Century, 2011 / APSA Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apsanet.org/portals/54/Files/Task%20Force%20Reports/TF_21st%20Century_AllPgs_webres90.pdf

9. Trent J. Political science 2010: out of step with the world? Empirical evidence and commentary [Електронний ресурс] / John E. Trent. – Режим доступу:

<http://www.johntrent.ca/published-writings/IPSAIsPolSci-0709.html#sthash.AcW5dwCl.dpuf>

10. Hayek F. The Dilemma of Specialization [Електронний ресурс] / Friedrich Hayek. – Режим доступу: <https://direitasja.files.wordpress.com/2012/05/studies-in-philosophy-and-economics-friedrich-a-hayek.pdf>

11. Gunnell J., Easton D. Introduction [Електронний ресурс] / John G. Gunnell, David Easton // The Development of Political Science. A Comparative Survey. – London: Routledge, 1991. – Режим доступу: <http://blog.ub.ac.id/irfan11/files/2013/02/The-Development-of-Political-Science-A-Comparative-Survey-oleh-David-Eston-dkk.pdf>

12. Brintnall M. Political Science in the United States: Notes on the Discipline [Електронний ресурс] / Michael Brintnall, Tony Affigne, Dianne Pinderhughes, 2008. – Режим доступу: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_4055.pdf

13. IPSA Research Committees // International Political Science Association, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipsa.org/research-committees/rclist>

14. APSA's organized sections // American Political Science Association, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apsanet.org/MEMBERSHIP>

15. Reinalda B. Current Performance and Future Strength of Political Science [Електронний ресурс] / Bob Reinalda, 2014. – Режим доступу: http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/39898/ssoar-annunivbuch-2014-1-reinalda-Current_Performance_and_Future_Strength.pdf?sequence=3

16. Déloye Y. French political science at a turning point [Електронний ресурс] / Yves Déloye, Nonna Mayer, 2008. – Режим доступу: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_4059.pdf

17. Rihoux B. The state of the discipline in a small, open country: Belgium [Електронний ресурс] / Benoît Rihoux, 2008. – Режим доступу: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_4056.pdf

18. Berndtson E. Is There Only One Discipline of Political Science? Cultural Differences between American and European Political Science(S) [Електронний ресурс] / Erkki Berndtson, 2006. – Режим доступу: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_5473.pdf

19. Roskin M. Political science [Електронний ресурс] / Michael Roskin // Britannica Online Encyclopedia, 2016. – Режим доступу: <http://www.britannica.com/topic/political-science>

20. Berndtson E. European Study of Politics: Political Science, Political Sciences or Political Studies – Do National Traditions Still Matter? [Електронний ресурс] / Erkki Berndtson [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_14307.pdf

21. Paquet G. Crippling Epistemologies and Governance Failures [Електронний ресурс] / Gilles Paquet, 2009. – Режим доступу: <https://books.google>

com.ua/books?id=r8H2mz27LQwC&pg=PA280&lpg=PA280&dq=Paquet,+Gilles+(2009).+Crippling+Epistemologies+and+Governance+Failures&source=bl&ots=VcUHCjyLMA&sig=kcQpblbkuBHQa7x1UPcD7KMv19w&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwizg6Pbi7TLAhUCQpoKHfk4ABsQ6AEIIzAB#v=onepage&q=Paquet%2C%20Gilles%20(2009).%20Crippling%20Epistemologies%20and%20Governance%20Failures&f=false

22. Journal Impact Factors [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sciencegateway.org/impact

23. Dogan M. The Hybridization of Social Sciences Knowledge [Електронний ресурс] / Mattei Dogan, 1996. – Режим доступу: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/8090/librarytrendsv45i2l_opt.pdf?sequence=1

24. Trent J. Should political science be more relevant? An empirical and critical analysis of the discipline [Електронний ресурс] / John E. Trent, 2010. – Режим доступу: <http://www.johntrent.ca/published-writings/ShouldPoliSciBeMoreRelevant.html>

25. Trent J. The State of Political Science in the World. For presentation at the «International Workshop on the Study and Research of Political Science in a Comparative Perspective» [Електронний ресурс] / John E. Trent, 2013. – Режим доступу: <http://www.johntrent.ca/published-writings/StateofPoliSciWorld.html>

26. Hennessy J. Online Education – The Coming Tsunami [Електронний ресурс] / John Hennessy, 2012. – Режим доступу: <http://cacm.acm.org/blogs/blog-cacm/153706-john-l-hennessy-on-the-coming-tsunami-in-educational-technology/fulltext>

27. Klein J. Interdisciplinary Needs: The Current Context [Електронний ресурс] / Julie Klein. – Режим доступу: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/8086/librarytrendsv45i2_opt.pdf?sequence=3